

The ways of strengthening the role of social partnership of all parties of educational activity and public authorities on a labour protection in the field of education, creation of mechanism of social protection of subjects of educational process as the balanced system of state and market regulators in the system of a labour protection control in area of education are examined.

Keywords: education, labour protection, social partnership, collective labour right.

УДК 37.011

П. ЧАРЧЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРИ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

У статті проведено дослідження теоретичних підходів до структури комунікативних здібностей та запропонована авторська структура, яка базується на взаємодії стратегічного і тактичного блоку комунікативного процесу.

Ключові слова: здібності, комунікативні здібності, структура комунікативних здібностей.

Постановка проблеми. Гуманізація та демократизація суспільного життя активізують зростання ролі диференціації та індивідуалізації в навчально-виховному процесі, що, у свою чергу, потребують обов'язкового врахування здібностей учнів та розв'язання проблеми їх виявлення та подальшого розвитку. Визначне місце в формуванні міжособових стосунків підлітків займають комунікативні здібності, актуальність розвитку яких розкрита у наукових працях С.Л. Братченка, Н.В. Кузьміної, О.М. Леонтєва, Л.М. Мітіної, Г.С. Трофімової.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що, незважаючи на численні дослідження, подальшого розв'язання потребує проблема розробки структури та визначення етапів розвитку комунікативних здібностей, що породжена термінологічною невизначеністю цього поняття. Зокрема, звужуючи комунікативні здібності до організаторських, деякі науковці визначають їх як здатність до утворення міжособових стосунків, що забезпечують успішну колективну діяльність і визначення в ній свого місця, об'єднання колективу, уміння притягувати до себе людей, що проявляється або у здібностях до лідерства, або в конформізмі, скромності і дисципліні, що отримує загальну повагу колективу, сприяючи об'єднанню останнього [4, с. 178]. Ототожнюючи дане поняття з поняттям «здібності до спілкування», Г.М. Коджаспірова та О.Ю. Коджаспіров визначають комунікативні здібності як «уміння спілкуватися, співпрацювати». У працях О.О. Леонтєва, Г.С. Трохимова комунікативні здібності розглядаються під кутом професійного спілкування педагога і зводяться до перерахування знань і навичок, що необхідні у процесі взаємодії з учнями. Відсутній і єдиний підхід до структури комунікативних здібностей. Тому актуальність зазначеної проблеми, її недостатня розробка в педагогічній і психологічній практиці, необхідність подолання визначених суперечностей щодо даного поняття зумовили актуальність проблеми визначення структури комунікативних здібностей.

Метою статті є визначення структури комунікативних здібностей на основі теоретичного аналізу існуючих підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна здібність має свою структуру, яка залежить від рівня розвитку особистості, причому структура здібностей має свій спосіб організації, індивідуальну внутрішню будову, що представлена сукупністю

елементів, які у взаємодії являють собою єдине ціле. Тому в залежності від розуміння поняття «комунікативні здібності» науковці по-різному визначають їх структуру. Так, розглядаючи комунікативні вміння як базовий елемент структури комунікативних здібностей, Г.М. Бушуєва визначає три блоки вмінь: інформаційно-комунікативні, регуляційно-комунікативні, афектно-комунікативні.

Відповідно до комплексного уявлення про комунікативний процес Г.М. Андрєєвої, А.В. Батаршева, В.В. Волкова, комунікативні здібності містять комунікативну, інтерактивну і перцептивну компоненти.

Розглядаючи особистість як багаторівневу систему, що об'єднує в собі психофізіологічний, психологічний і соціально-психологічний рівні, Е.А. Голубєва виділяє у структурі комунікативних здібностей три відповідні рівні: психофізіологічний, психологічний та соціально-психологічний [2]. Відповідно до поглядів А.А. Кідрона, комунікативні здібності являють собою сукупність особистісного, поведінкового і пізнавально-оцінювального компонентів.

Одним із підходів до структури комунікативних здібностей є включення до їх складу не тільки набору комунікативних знань, умінь і навичок, але і інтегративних показників, які забезпечують успішність у комунікації. Так, розглядаючи комунікативні здібності як багаторівневе особистісне утворення комунікативних характеристик особистості, Н.А. Воробйова пропонує виділити продуктивність і варіативність спілкування, прояв позитивних емоцій, довіру до людей, спостережливості, особливості мовлення та голосу, інтелектуальні якості, самовитримку, емпатичне відношення, толерантність, точність сприйняття, здатність отримувати задоволення від спілкування, комунікативний етикет. У М.І. Скрипко до структури комунікативних здібностей входять доброзичливість, емпатія, самоконтроль у конфлікті, гнучкість.

Схожим є підхід до структури комунікативних здібностей, запропонований Г.С. Васильєвим, особливістю якого є виокремлення трьох основних підструктур – гностичної, експресивної, інтеракційної та однієї фундаментальної, що представлена ідейністю, колективізмом, професіоналізмом, спрямованістю до спілкування, доброзичливістю, скромністю, вимогливістю до себе, досвідом суспільної діяльності, сором'язливістю, активністю, самоконтролем (витримкою), метикуватістю, організованістю, тобто компонентами, які комплексно формують процес комунікації.

Натомість дослідники Ю.М. Ємельянов, І.М. Зотова, С.В. Петрушин включають до структури комунікативних здібностей когнітивний, поведінковий, вольовий, особистісний та інструментальний компоненти. У І.В. Лабутова – це психотехнічна, експресивна і міжособова складові [3]. О.Л. Солдатченко будує розроблену структуру комунікативних здібностей з урахуванням єдності особистісних, діяльнісних і управлінських компонентів [5].

Розглядаючи здібності як комплекс психічних властивостей, що роблять особистість придатною до певного, історично складеного виду суспільно корисної діяльності, та визначаючи комунікативні здібності як такі, що забезпечують ефективність комунікативної діяльності особистості, є біологічно обумовленими та розвиваються лише у процесі активної соціальної взаємодії, зазначимо, що вони є результатом комунікативної діяльності індивіда. При цьому досягнення ефективності комунікативного процесу потребує від індивіда відповідного планування. Тобто, при побудові структури комунікативних здібностей, будемо відходити від того факту, що «комунікація «стратегічна» за своєю сутністю» і «спілкування не відбувається без мети», відповідно до якої «відбувається відбір і структурування мовленнєвих виразів, комунікативних технологій, каналів і практик» [6], а тому потребує включення до структури комунікативних здібностей сукупності взаємопов'язаних стадій, що беруть участь у творенні комунікації.

З іншого боку, погоджуємося з думкою Б.Г. Ананьєва, який стверджував, що «у процесі навчання, виховання, нагромадження досвіду поведінки будується дедалі більш ускладнена система операційних механізмів – способів організації психічних процесів, які позначаються на зростанні здібностей людини» [1, с. 191]. Тобто, на кожній стадії

комунікативного процесу діють відповідні механізми – системи дій, які необхідні для якісного виконання певної діяльності, входять до складу тактичної складової комунікативних здібностей та являють собою способи дій у реалізації спілкування.

Як бачимо, у загальному вигляді структура комунікативних здібностей повинна складатися з взаємодії стратегічного та тактичного блоку, і мати такий вигляд (рис. 1):

1. Стратегічний блок. Завданням стратегічного блоку є використання наявних комунікативних умінь і навичок для аналізу, оцінки, планування, контролю та забезпечення комунікативної діяльності у процесі досягнення основних цілей комунікації, що відбувається через вирішення проміжних завдань.

– оцінювально-інтерпретаційна стадія. На цій стадії за допомогою перцептивних механізмів відбувається сприймання інформації від партнера по комунікації, інтерпретація інформації та вчинків, формування узагальнень про неї як особистість, прогнозування змін її поведінки та ін.

– контрольню-регулятивна стадія. На цій стадії за допомогою регулятивних механізмів (аналізу, прогнозу та планування, контролю діяльності) відбувається організація, контроль та коригування власної поведінки і вчинків.

– інформаційно-процесуальна стадія. На цій стадії за допомогою операційних механізмів (вербальної та невербальної комунікації) відбувається формування та передавання інформаційних повідомлень.

Рис. 1. Структура комунікативних здібностей

2. Тактичний блок є інструментом реалізації завдань стратегічного блоку і поділяється на перцептивні механізми комунікації, регулятивні механізми комунікації та операційні механізми комунікації:

– перцептивні механізми комунікації складаються з механізмів ідентифікації, емпатії, егоцентризму, рефлексії, стереотипізації, каузальної атрибуції та ефектів соціальної перцепції;

– регулятивні механізми комунікації складаються з механізмів аналізу, прогнозу та планування (прогнозування, планування та раціоналізація), а також контролю діяльності (самоконтроль, самоаналіз та самокорекція);

– операційні механізми комунікації поділяються на вербальну та невербальну комунікацію. До складу вербальної входять внутрішнє та зовнішнє мовлення. Зовнішнє мовлення поділяється на усне та письмове. Усне мовлення, у свою чергу, – на монологічне та діалогічне, а письмове – на безпосереднє та відстрочене. До складу невербальної входять кінестетика, паралінгвістика, екстралінгвістика, проксемика та візуальне спілкування.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, результати дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. У науковій літературі існують різні підходи до структури комунікативних здібностей, що вирізняються в залежності від трактування науковцями даного поняття і від бачення ними базового елементу у складі даної структури.

2. Розглядаючи комунікативні здібності як такі, що забезпечують ефективність комунікативної діяльності особистості, тобто мають визначену мету, цілі комунікації та відповідні механізми їх досягнення, вважаємо, що структура комунікативних здібностей повинна бути представлена стратегічним та тактичним блоками, які у взаємодії описують процес комунікації.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. *О проблемах современного человекознания* / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
2. Голубева Э. А. *Дифференциальный подход к способностям и склонностям* / Э. А. Голубева // *Способности и склонности : комплексные исследования*. – М. : Педагогика, 1989. – 100 с.
3. Лабутова И. В. *Развитие общих коммуникативных умений у студентов-педагогов в условиях интенсивного обучения иностранному языку : автореферат дис. ... канд. психол. наук* / И. В. Лабутова. – М., 1990. – 16 с.
4. Платонов К. К. *Проблемы способностей* / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1972. – 312 с.
5. Савва Л. И. *Коммуникативность школьника* / Л. И. Савва, А. Л. Солдатченко. – Магнитогорск, 1999. – 32 с.
6. Штурхецький С. В. *Комунікативні стратегії у місцевому самоврядуванні : аспект соціальної дії : матер. шостої Всеукр. науково-практичної інтернет-конференції [«Науковий потенціал України 2010»]* (м. Київ, 22–24 березня 2010 р.). – Ч. 2. – К. : ТОВ «ТК Меганом», 2010. – С. 11–14

Стаття надійшла до редакції 05. 02. 2012.

Чарченко П.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СТРУКТУРЕ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ

В статье проведено исследование теоретических подходов к структуре коммуникативных способностей и предложена авторская структура, основанная на взаимодействии стратегического и тактического блока коммуникативного процесса.

Ключевые слова: способности, коммуникативные способности, структура коммуникативных способностей.

Charchenko P.

Poltava National Pedagogical University named after Korolenko, Ukraine

THE THEORETICAL APPROACHES TO THE STRUCTURE OF COMMUNICATION ABILITIES

This article presents the study of theoretical approaches to the structure of communication abilities and the author's proposed structure, based on the interaction of strategic and tactical unit of communication process.

Keywords: ability, communication ability, the structure of communicative abilities.